

‘ואם אמר איני מקבל אלא לכנפים – מקבלין אותו לכנפים’. אעפ"י שאמרו לעיל שאין מקבלים בשיור – כתב רש"י: כיון שאינו משייר דבר שלם שהרי מקבל עליו נטילת ידים שהיא עיקר אכילת חולין בטהרה, לכך מקבלים אותו. ולפי"ז לכאורה נראה שהוא הדין לשאר דברים; אם קיבל עיקרי דברי חבירות ושייר פרטים – מקבלים אותו, שהרי לא שייר דבר שלם.

ואולם יש לדחות ששונה כאן לפי שמתחילה סדר הדברים הוא שמקבלים אותו לכנפים, ורק בשלב מאוחר יותר לשאר טהרות, כמו שהקדימה הברייתא, ועל כן אין כאן שיור כאשר אומר שאינו בא אלא לשלב הראשון. ויתכן שהגירסה הנכונה ברש"י: 'דאינו משייר בדבר שלם' – כלומר שקיבל ענין שלם בפני עצמו ולא שייר בו כלום (וע"ע אגרות משה יו"ד ח"ג קח).

‘עד כמה מקבלין אותו... שלשים יום... שנים עשר חדש’. הרמב"ם (מטמאי משכב ומושב י, ב) מפרש שעד זמן זה חוששים לו, משעבר הזמן הרי למד והורגל בטהרות כשאר כל החברים. ואף על פי שאינו תלמיד חכם (וכן פירש רבנו גרשום. וכן נראה בכונת רש"י בפירוש הראשון).

‘אבל אשת חבר שנשאת לעם הארץ, וכן בתו של חבר שנשאת לעם הארץ, וכן עבדו של חבר שנמכר לעם הארץ – אין צריכין לקבל דברי חבירות בתחלה.’ ר' מאיר אומר: אף הן צריכין לקבל. פרש"י: מדובר כשחזרו לבית החבר. משמע שכל עוד הם נמצאים תחת עם הארץ – ודאי מורגלים בהרגליו וצריכים קבלה. וכן יש בתוספתא (דמאי ב. והובאה ברמב"ם מעשר י): 'בנו של חבר או עבדו של חבר שהיו למודין אצל עם הארץ – צריכין לקבל'.

ואולם משמע ברמב"ם שהוא מפרש ברייתא זו כפשוטה. וצריך לפרש שמדובר בימים הראשונים לשהותם אצל עם הארץ, בטרם הורגלו במנהגותיו, שלכן לתנא קמא אין צריכים לקבל. ולפירוש זה מובנת ראיית ר' שמעון בן אלעזר משום ר' מאיר כפשטותה, ששינתה האשה את מנהגיה כאשר נישאת לעם הארץ (עפ"י לקוטי הלכות).

‘זהיתה קומעת לו תפלין’. על דיון האחרונים אודות קשירת תפלין על איש על ידי אשה או ע"י כל מי שאינו מצווה בדבר – ע' במובא ביוסף דעת ע"ו לט.

דף לא

‘חבר שנעשה גבאי – דוחין אותו מחבירתו... רב הונא בר חייא איצטריכא ליה שעתא...’ הרי שנתנו חכמים דין 'עם הארץ' גם במקום שיש נאמנות ברורה על הטהרה, ולא נעשה חשוד לשום דבר – שהרי רב הונא בר חייא נעשה גבאי, ואין זה אלא גבאי לחבר. וכיוצא בזה מציינו לעיל שנהגו הכהנים סלסול בעצמם שגם תלמיד חכם יצטרך קבלת חבירות, ואין מיחדים ת"ח עם הטהרות. ואולם אפשר שחבר שנעשה גבאי, וכן ת"ח שלא קבל חבירות, אם אמרו לא נגענו – נאמנים (עפ"י חזו"א טהרות ט, יג ע"ש).

‘רב יוסף לא אזל... אמר: תנינא פירש אין מקבלין אותו’. תימא, וכי לא ידע הסיפא 'חזרו לומר?' ואפשר שסבר רב יוסף, אמנם מקבלים אותו אבל לא להיות ראש (שפת אמת). הסבר זה תואם עם הפירוש 'איצטריכא ליה שעתא' – שהוצרכו לראש ישיבה, ועל כן באו אליו שני גדולי הדור עם המון

מחכמי הישיבה כדי למנותו ראש עליהם. ע' במובא בענין זה בספר 'ראשות הגולה בבבל בימי המשנה והתלמוד (בר), עמ' 101-102.

זרואה את קדשיו – דאי בעי מיתשיל עלייהו. ומעשרותיו – דאי בעי שדי ביה מומא בכוליה עדריה. במעשר לא נקט הטעם שהזכיר בשאר קדשים שיכול להישאל על הקדשו; – יש להוכיח מכאן כמו שכתב במנחת חינוך (שס"ד) שאין אדם יכול להישאל על מעשר בהמה, לפי שאינו כשאר קדשים המתקדשים על ידי פיו אלא העשירי קדוש מאליו.

ואולם דעת טורי אבן (ר"ה כח, מובא במנ"ח שם) שמעשר בהמה דינו כשאר קדשים לענין שאילה (עפ"י חדושי הגר"ר בענגיס נא, ג; מד, ב); אפיקי ים ח"א מג).

ויש ליישב בפשיטות דעת הטו"א שכאן לא תועיל לו שאילתו כלום שהרי יתחייב לעשר שוב. לכן נקטו אופן שאם רוצה יכול היה להיפטר לגמרי מן המעשר.

עוד בענין שאילה במעשר בהמה – ע' במובא להלן נח; חדושי הגר"י וינוגרד להלן ס.

*

זרואה את קדשיו ואת מעשרותיו ונשאל על טהרותיו... –

'הנה אין הזהרת השוחד מכלל המשפטים אלא מכלל החקים, שהרי לא אסרה תורה הוראה לעצמו, ואדם רואה טריפה לעצמו אף אם הוא דל וכל חייו תלויים בו, והוא מורה בחמץ שעבר עליו הפסח אף ברכוש גדול. וכשירה להיתר ואחד הנרגנים יהרהר אחריו כי הפסד ממונו הטעתו, הרי זה מן המהרהרים אחר רבם, ואנו בטוחים בחכמים שהנם מורמים מפחיתיות כאלה ולא יחשדו במ אלא קטני הדעת נעדרי בינה אשר לא ידעו ולא יבינו נפש משכיל.

ואף במשפט בין איש לרעהו לא פסלה תורה רק בשוחד שבזמן המשפט, אבל לא אסרה תורה לשפוט את אהובו ואת שנואו, רק שושבינו, ושונאו שלא דיבר עמו ג' ימים...

ונקח הדוגמא – למען יצטיירו הדברים בלב מתלמד צורה קבועה וקיימת – את ההתאבקות של בני אדם בקבלת רב ופרנס על הציבור, זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה, ומן הראוי שיסמכו כולם על הכרעת גדולי הדור, ואם הכרעת החכם אינה קובעת הדבר מפני הרצון העקשני של עמי הארץ, אפשר לקרוא עליהם שזדונות נעשה להם כשגגות, ואמנם הם מכירים בחטאם אך לא הורגלו לבטל רצונם מפני הוראות שכליות, אך מה רב ההרס בעמדה עדינה של המתמרים ביושר וסגולת הטוב, ולפי גאות לבם יצר טוב שופטם, ומשפטם נושא עליו אופי של מדע, וכאילו דנו על הדבר בשיבה במתון ובכבוד ראש ואחרי כן הוציאו משפט חרוץ שאין להתחשב עם גדול הדור בזה, שהרי לא גדול הוא מר' יוסי בר' יהודה ור' יהודה בר' אלעאי (ע' כתובות קה), והרי הדבר נוגע אליו, הוא רוצה יותר ברב זה מפני... – והנה באה ליצנות אחת ודחתה מאה תוכחות, ועובדים ע"ז בטהרה, ועושים את הפלסתר תורה.

וכל זה מפני שלא יסדו את מוסרם בהלכה... וכל שכן שאין חכם הדור נפסל להגיד בבחירת רב בשביל נגיעה, וזה בכלל הוראה. ומטבע הדברים שבודים נגיעות שלא עלו כלל על לב החכם, ושגגת תלמוד עולה זדון' (מתוך 'פרקי אמונה ובטחון' לחזו"א, סוף פרק ג).

*

חבר נקרא תלמיד חכם. וכן יקראו לתלמידי חכמים חברים, ואולי נקראו בזה השם כי חברתם זה לזה חברה נאמנה, כי היא חברה לשם שמים' (פירוש המשנה לרמב"ם דמאי ב.ג.).

פרק חמשי – 'כל פסולי המוקדשין'

'כל פסולי המוקדשין נמכרין באטליו ונשחטין באטליו ונשקלין בליטרא חוץ מן הבכור והמעשר'. בתוס' (כאן ולעיל כא: ובזבחים עה) מבואר שאיסור תורה הוא זה, למכור הבכור באטליו ולשקלו בליטרא (וכן כתב להוכיח בספר קהלת יעקב תוספת דרבנן רסה מדברי רש"י בב"ק יג. ותמורה יג.). ומקור האיסור מקרא כלשהו (עתוס') או מסברה – משום בזיון קדשים (ע' שטמ"ק זבחים עה:). ואולם רש"י (בזבחים עה: ד"ה ופרכינן) כתב שהוא איסור מדרבנן. וכן משמע ברמב"ן (בהלכות בכורות מא: והובאו דבריו ברא"ש ובשאר פוסקים). וכן משמע בספר החינוך (שצג, ובמנ"ח שם. וע"ע שם שצד, ו, שסא, ד; חז"א בכורות כב, ד).

כתב הרמב"ן: מותר למכור חלבים וגידים וקרנים של הבכור באטליו, כי לא עשו חכמים מעלה אלא בבשר. והביאוהו הפוסקים (רא"ש; יו"ד שו,ו; שו"ת מהרי"ל מב, קג) ללא חולק. ונראה לכאורה שאף לדעת התוס' שהמכירה אסורה מהתורה – בחלב וגיד מותר, שהרי הרמב"ן למד דין זה ממה שמותר למכור חלב וגיד של מעשר בהמה ואינם בכלל לאו ד'לא יגאל' – הרי שגם לענין איסורי תורה, אין חלב וגיד בכלל, אף לא מדרבנן. ואולם במנחת חינוך (שסא, ו) צידד שלא התירו חלב וגיד אלא באיסור דרבנן כגון בשחוט, אבל לא באיסור תורה. ולדבריו יש מקום לומר שלדעת התוס' שמכירה באטליו אסורה מן התורה, אף חלב וגיד בכלל האיסור.

(ע"ב) 'דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי: כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה – שפתותיו דובבות בקבר' – 'כי התורה לא שייך בה מיתה, וכאשר אומרים דבר שמועה מפיו, ומתחבר מי שאמרו ההלכה משמו אל החיים, על ידי התורה שהיא חיים, ולכך מביא לו החיים עד ששפתיו דובבות בקבר, שהרי יש לו חיבור אל החיים בדבר שאין שייך בו מיתה וכו'. ואין פירוש 'שפתיו דובבות' הם השפתים מן גוף המת, רק על כח הדברי, וכמו שמוכח בכמה מקומות כי כח הדברי הוא כח הנפש, וכמו שהנפש קיים כך נפש הדברי נשאר קיים' (הידושי אגדות למהר"ל מפראג יבמות צו).

'... ובעיקרו של דבר נראה דהאמת עם הרב הנזכר (בעל 'פנים מאירות' בהקדמה), דלהיות שפתותיו דובבות אינו צריך לזכור שם אומרו, דקמי שמיא גליא. והראיה לזה – מסתם משנה וכל ההלכות הנאמרות במשניות ובברייתות בסתם, מבלי הזכיר שם אומרים. ואם איתא דלהיות שפתותיו דובבות הדבר מוכרח שיזכירו שם אומרים, אמאי רבינו הקדוש ותלמידיו לא אמרו דבר בשם אומרו כדי שיהיו שפתותיו וכו' – אלא מוכרח דאף אם לא יזכירו שמות הבעלים מהחדושים ההם, לפניו נגלו תעלומות והאומרים שפתותיו דובבות. ואין חושש – אם יאמרם בסתם, שלא בהזכרת שם אומרו) רק דלא נקבלו, ואמטו להכי במשניות וברייתות דודאי מקבלים – אין צריך לזכור בשם אומרו. וזה היה דעת הרמב"ם לכתוב כל הלכות סתם. ועמ"ש באגרותיו...

ועתה ראיתי בספר חסידים שכתב (בס"י שסז) וזו לשונו: חכמים הראשונים לא היו כותבים ספריהם בשמם, ולא היו מגיחים לכתוב שמם על ספריהם, כגון מי שחיבר תורת כהנים מכילתא ברייתות ומדרשים ואגדות ותקוני עולם כגון מסכת סופרים, לא כתבו בספריהם אני פלוני בר' פלוני כתבתי וחברתי זה הספר – כדי שלא יהנה מהעולם הזה ויפגום שכרו בעולם הבא... [הרי שלא חששו להזכיר שמם כדי שייזכר שמם על דבריהם] (מתוך שם הגדולים – מערכת ספרים ז, כו).

לכאורה משמע מפשטות הסוגיא להפך, שעיקר קפידת רב ששת היתה על כך שלא הזכיר השמועה מפיו, משום 'אגורך באהלך עולמים' – אך יש לפרש שכיון שלא הזכיר בבית המדרש בשם אומרו, לא יתחשבו בדברים כמו אילו היו יודעים שיצאו מפי רב ששת, ולא תתקיים השמועה כראוי, ולכך הקפיד.

ומעשר בהמה דגדול ששחטו, מבליעו בעורו בחלבו בגידו ובקרניו. אמר רבא: מנא אמינא לה... ורבנן הוא דגזרו לאחר שחיטה אטו לפני שחיטה...! יש לשמוע שלא התירו מכירה בהבלעה אלא משום שאיסור מכירתו מדרבנן, וכשם שהקלו אצל יתומים כן הקלו בהבלעה, אבל כשיש איסור תורה במכירה, כגון סחורה במינים טמאים, לדעת הפוסקים שהוא איסור תורה – אסור אף על ידי הבלעה [וגם אביי לא התיר בהבלעה כאשר מוכח הדבר] (עפ"י שו"ת דובב מישרים ח"א קמד).

צ"ע מאין משמע כן בגמרא, הלא יש לפרש שזה שאמר רבא שהוא מדרבנן נצרך כדי לפרש מדוע ליתומים מותר. או משום שאילו היה מדאורייתא, לא היו מתירים חכמים מכירת חלב וגיד, אבל אין לנו הוכחה שהתר הבלעה אינו אמור אלא באיסור דרבנן.

ועכ"פ נראה שגם אם התירו הבלעה בדאורייתא, לא התירו למכור בכור ומעשר באטליו ע"י הבלעה, ואף ליתומים – כדמפורש בסוגיא, שהעמידו משנתנו [לאביי] ביתומים ובהבלעה, ואעפ"כ אסור באטליו [ואף דקיי"ל כרבא, לא שמענו שחולקים בדיון זה], וגם אם איסור אטליו דרבנן נראה שלא התירו בהבלעה משום בזיון. ואולם בדברי תמודות על הרא"ש (אות ג) כתב להתיר ותמה על הטור והאחרונים שהשמיטו הטר זה. ולפי האמור אתי שפיר.

ולגוף דין סחורה בדברים האסורים, כשנעשית על ידי הבלעה – נחלקו אחרונים ו"ל (ע' תבואות שור יא, כד; תפארת ישראל שביעית ז, ג).

דף לב

'בבכור הוא אומר לא יפדה ונמכר, במעשר נאמר לא יגאל ואינו נמכר לא חי ולא שחוט ולא תם ולא בעל מום...' (עד גמירא). תמצית איסורי מכירה וגאולה האמורים בבכור, בפסולי המוקדשין, במעשר בהמה ובחרמים:

הבכור אינו נפדה – כלומר אין הבעלים פודים אותו ונותנים דמיו לכהן. אבל נמכר – פירוש כשבא ליד כהן רשאי הוא למוכרו.

פסולי המוקדשין – נפדים ודמיהם להקדש. ולאחר פדיון רשאים למוכרו אף באטליו, והבהמה נשארת אצל הלוקח בכל דיניה ובקדושתה המסוימת – לענין איסור גיזה ועבודה וכדו'.

המעשר אינו נפדה, שא"א להתפיס דמים תחתיו ולסלק את קדושתו (לענין הטר גיזה ועבודה). וגם אינו נמכר חי, אף אם הקונה ינהג בו ככל דיניו.

מכירת בעל מום חי – משמע בסוגיא שאסורה מן התורה. ואילו ברמב"ם (פ"ו) משמע שאינו אלא מדרבנן, וכבר עמדו המפרשים לבאר שיטתו (ע' מנחת חינוך שסא, ב; חזון איש כב, ג ד; שו"ת משיב דבר ח"ב ס ד"ה מה שראה).